

VÄITEKIRI ITAALIA REISIKIRJADEST

Anneli Kõvamees. Itaalia eesti reisikirjades: Karl Ristikivi „Itaalia capriccio” ja Aimée Beekmani „Plastmassist südamega madonna”. Tallinna Ülikooli humanitaarteaduste dissertatsioonid 21. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus, 2008. 142 lk.

17. juunil 2008 kaitses Anneli Kõvamees Tallinna Ülikooli humanitaarteaduste doktorinõukogu ees oma väitekirja „Itaalia eesti reisikirjades: Karl Ristikivi „Itaalia capriccio” ja Aimée Beekmani „Plastmassist südamega

madonna””. Doktoritöö juhendajaks oli dotsent Toomas Liiv. Anneli Kõvamehe doktoritöö rajava võrdluse aluseks on kahe eestikeelse reisikirja samaaegsus: nii Ristikivi kui ka Beekmani Itaalia reisid toimusid umbes samal ajavahe-
mikul (1950. aastate lõpp – 1960. aastate al-
gus). Imagoloogia kui metodoloogilis-teoreetiline lähenemine võimaldab süstemaatiliselt analüüsida oma ja võõra kuvandeid ning kultuuridevahelises kommunikatsioonis toimivaid stereotüüpe. Kahtlemata on Anneli Kõvamehe doktoritöö üheks oluliseks panuseks

imagoloogia kui analüütilise meetodi proovilepanek eesti kultuuriruumis. Doktoritöös väljendub ka detailne eesti-keelse reisikirja žanrilugu ja põhjalik, konkreetne ning täpne Itaalia kultuuri-geograafia tundmine.

Imagoloogia kasutab analüütilise tööriistana skeeme (assotsiatsioonide-välju), millest tuleks välja lugeda kuvandi (imago) ning stereotüübi seoseid. Ka Anneli Kõvamehe doktoritöös on rohkesti imagoloogilisi skeeme, mis omakorda tõstatavad küsimusi kuvandite dünaamika kohta kultuuriprotsessis. Imagoloogilisi skeeme oskuslikult rakendades on võimalik avada nii sünkroonilisi kui diakroonilisi tekstitõlgendamisvõimalusi.

Dokoritöö kaitsmisel oli üheks elavamaks diskussiooniteemaks kahe samakeelse ning sama reisisihiga, kuid väga erineva poliitilise korra ajal kirjutatud reisikirja võrreldavus. Kui Karl Ristikivi kirjanduslikes teostes esineb Itaalia-temaatikat ja õhustikku rikkalikult, siis Aimée Beekmani loomingus on seda märksa vähem. Tegelikult piirdubki A. Beekmani Itaalia-temaatika reisikirjaga „Plastmassist südamega madonna”. Imagoloogia kui meetod oma põhjalikkusega ning keskendatusega kuvandite repertuaaridele tasakaalustab osaliselt seda esmapilgulist teoste ebapariteetsust. Kommunikatiivsete situatsioonide erinevustel on aga teoste võrdlemisel olulisem osakaal. Vaadeldavas ajavahemikus kuulusid Nõukogude Eesti turistid „nomenklatuuri”, ehk Jeep Leersseni mõttes eliiti. Ka reisikirja kui kirjandusžanri piiridel oli oma eripära, nii ametlike kirjandus-instituutsioonide poolt seatuna kui ka

tingituna lugeja huvidest. Et Ristikivi reisikirja jõudmine Kodu-Eesti lugejani oli ametlikult tõkestatud, siis Ristikivi ja Beekmani Itaalia-reisikirjade kõrvuti lugemine ja võrdlus oli nende ilmutamisajal praktiliselt ebareaalne ning Eesti retseptsioonis olematu dimensioon. Teatavasti ei võrreldud Beekmani ja Ristikivi Itaalia reisikirju ka paguluse kirjandusruumis. Seetõttu oleks imagoloogilise meetodi süstemaatilise rakendamise kõrval olnud vaja ka teisi žanri- ning kirjandusloolisi lähene-misi. Mida lugeja reisikirjanduselt ootas? Reisikirjanduse kui žanri kommunikatiivse situatsiooni mõistmiseks oleks olnud vaja teisi näiteid Nõukogude Eesti reisikirja retoorikast ning kriitilisest retseptsioonist.

Tuginedes oma doktoritööle kui ulatuslikult analüüsitud heuristilisele näitele, on Anneli Kõvamehe edaspidistest uurimustest oodata metakriitilist refleksiooni imagoloogia kui meetodi ümber ning selle võrdlemist semiootikast pärinevate mudelite ja analüüsidega. Seda enam, et imagoloogia põhiteoreetikud pole neid sisulisi seoseid semiootikaga dialoogiliselt arendanud. Samuti oleks oluline suhestada ning võrrelda imagoloogiat tänapäeva kirjandussotsioloogiaga: kultuurierinevused ning ettekujutused nendest võivad kirjanduslikes tekstides tunduda leebe-na, reisikirjades huvitava ja eksootilise taga avanevad vaenud ja võimusuhted jääda aga võõrale silmale tabamata.

TIINA KIRSS